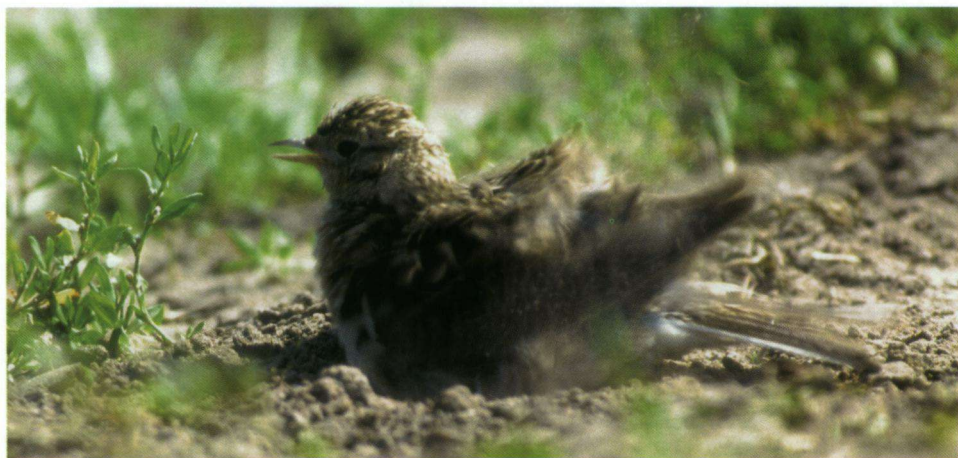

Badende Veldleeuwerik.

Foto: Wim Smeets.

De Veldleeuwerik *Alauda arvensis* in een aantal Nederlandse broedgebieden

Jules Philippona

Inleiding

De Veldleeuwerik is in Nederland en andere West-Europese landen sterk achteruitgegaan. De modernisering in de landbouw zijn voor de soort desastreus geworden (Donald 2004, Van Beusekom 2002).

Uit de modern bewerkte graslanden is de soort in ons land vrijwel verdwenen. Op bouwland gaat het minder slecht en gelukkig is de zang van de Veldleeuwerik nog rijkelijk te horen boven heidevelden en braakliggende agrarische kavels. Verrassend genoeg is de zang ook nog te beluisteren boven sommige gebieden met bloembollen. Ook graslanden en akkers met aangepast beheer hebben dikwijls nog een goede stand. Sinds het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw heb ik een aantal goede veldleeuwerikgebieden bezocht. Heidevelden waren gemakkelijk te vinden en dankzij het Broedvogel Monitoring Project van Sovon Vogelonderzoek Nederland (Van Dijk et al. 1997) kon een keus worden gemaakt uit terreinen met grasland en bouwland die nog van belang zijn. Onderzoek naar één soort heeft het nadeel dat andere vogels buiten beschouwing blijven. In het Handboek Natuurdoeltypen (Bal et al. 2001) wordt veel aandacht besteed aan zogenaamde doelsoorten. De Veldleeuwerik wordt als doelsoort beschouwd, omdat het aantal broedparen sterk is gedaald. Helaas voldoet de soort daarmee aan het T-criterium (de T staat voor trend).

Bij de inventarisaties is onder andere gebruikgemaakt van de territorium-methode (Hustings et al. 1985). Vaak zijn aantallen geturfd bij blok- of transect-tellingen. Als slechts enkele keren geteld

werd, is toch een indruk verkregen van de aantallen en als de grootte van een gebied bekend was, is het aantal broedparen per honderd hectare geschat. De uitkomsten maken vergelijkingen van gebieden

mogelijk. Het is niet gelukt het aantal bezoeken aan de verschillende broedhabitats evenwichtig te verdelen. Vooral bouwland blijft sterk onderbelicht. In dit artikel zal nader worden ingegaan op een aantal typen broedgebieden: heidevelden, grasland, bouwland, braakland en bloembollenland. Deze verkenning heeft een meer oriënterend karakter. Een overzicht van aantallen broedparen in enkele broedterreinen is te zien in Tabel 1.

Heidevelden

Het oppervlak van een heide moet niet te klein zijn. De grens ligt misschien in de buurt van 25 ha. De Veldleeuwerik houdt van een weids biotoop. Belangrijk zijn de dichtheid en de hoogte van de vegetatie. De beste broedgebieden met dichtheden van dertig tot vijftig paar per 100 ha hebben afwisseling tussen Struikhei, korte grassen, mossen, korstmossen en zandige plekjes. De hei is meestal niet hoger dan 20 tot 40 cm. Het zuiden van de Zilvensche Heide (gemeente Apeldoorn) is een uitstekend voorbeeld. Interessant is dat verspreide berken, eiken en grove dennen (hoogte tussen 6 en 12 m) daar een savannelandschap hebben doen ontstaan, waar de Veldleeuwerik zich, onder andere in gezelschap van Boomleeuwerik en Boompieper goed thuisvoelt. Voormalige stuifduintjes zorgen voor enig reliëf.

Hoogtepunten

Het beluisteren van de zang en het zoeken naar het stipje in de lucht zijn hoogtepunten bij het onderzoek. De soort wordt veelvuldig in muziek en literatuur bezongen. Ton Lemaire (2004) vond gedichten waarin de Veldleeuwerik voorkomt.

Hier een couplet uit 'An die Entfernte' door Goethe, op muziek gezet door Schubert:

*So wie des Wandrer's Blick am Morgen
Vergebens in die Luft dringt,
Wenn, in dem blauen Raum verborgen,
Hoch über ihm die Lerche singt.*

De levenskracht van de kleine vogel spreekt ook in een vers van John Mc Crae:

*In Flanders fields the poppies blow,
Between the crosses, row on row,
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amidst the guns below.*

Schotse Hooglanders hebben plaatselijk grotere plekken met open zand veroorzaakt.

Het noordoosten van het Kootwijkerzand (gemeente Barneveld) is droog. De Struikhei staat hier in kleine groepjes, verder zorgen Buntgras, mossen, korstmossen en zand voor variatie. Begrazing komt nauwelijks voor, hoogstens door een passerend Edelhert. De Veldleeuwerik bereikt in deze steppevegetatie een

Gebiedstype

Aantal paren per 100 ha

Heide

Zilvensche Heide	45-60
Kootwijkerzand	50
Houtdorper- en Speulderveld	45-50
Hoog Buurlosche Heide	35-40

Grasland

Blaugerzen, Akmarrijp	55
Oudeland van Strijen	25-30
Vliegbasis Twenthe	50

Bouwland

Doldersumse Esch	15-20
Uffelter Esch	5
Vriescheloër Vennen	10
Polder Eierland	10-13

Braakland

Mossel, Planken Wambuis	35-40
Groenendaal, Nationaal Park Veluwezoom	60

Bloembollenland

Zilkerpolder	25
--------------	----

Tabel 1 - De Veldleeuwerik in een aantal typen broedgebieden.

dichtheid van ruim vijftig paar per 100 ha. De Hoog Buurlosche Heide (gemeente Apeldoorn) wordt begraaasd door een kudde schapen. Vooral in het westelijke deel is de Struikhei laag en daar zijn de meeste Veldleeuweriken te horen. De dichtheid ligt op vijfendertig tot veertig paar per hectare.

Op het Houtdorper- en Speulderveld (gemeente Ermelo) is de dichtheid mogelijk vijfenveertig tot vijftig paar (Felix 2002). De begrazing vindt daar door runderen plaats. Op de genoemde heidevelden wordt door gericht beheer de vegetatie veiliggesteld. Op de Zilvensche Heide is onlangs een groot deel van de oude Struikhei gemaaid en op het Houtdorper- en Speulderveld zijn mozaïekpatronen ontstaan door in achtereenvolgende jaren stroken te maaïen. Door het maaïen kunnen de kansen voor de Veldleeuwerik toenemen. Dichte oude Struikhei is als broedgebied minder geschikt en dat geldt ook voor terreinen waar Pijpenstroo de hei vrijwel verdrongen heeft. Toch broeden er in het Deelerwoud (gemeenten Apeldoorn, Ede en Arnhem) op de Kleine Heide waar Pijpenstroo groeit, vrij veel Veldleeuweriken en dat is waarschijnlijk te danken aan het feit

dat de vegetatie nog een zekere openheid bezit met verspreide Struikhei, Bosbes, lage grassen en mossen.

De Veluwe heiden zijn in het algemeen droog. De Dwingeloosche Heide (gemeenten Dwingeloo en Ruinen) in Drenthe is vochtiger. Behalve Struikhei is Dophei daar algemeen. Schapen en runderen houden de begroeiing laag. De dichtheid van de Veldleeuwerik zal hier hoog zijn. In een winter met veel regen kunnen delen van het gebied blank staan. De besproken gebieden worden beheerd door Staatsbosbeheer, de gemeente Ermelo, Natuurmonumenten en het Geldersch Landschap. De Veldleeuwerik is op genoemde terreinen dus algemeen en voor verscheidene andere heiden gaat dat ook op. Helaas betekent dat niet dat de soort daarmee uit de gevarenzone is verdwenen, aangezien het totale oppervlak aan heidevelden te klein is. Reden temeer om er zuinig mee om te springen.

De relaties tussen de biodiversiteit van heidevelden en de beheersmaatregelen zijn onderzocht, maar omdat eigen onderzoek daarover beperkt is, blijft het onderwerp verder onbesproken. Literatuur daarover: Beije et al. 1994, Kuiters 1999 en De Molenaar 1995.

Zilvensche Heide (Gld.), mei 2002.

Foto: J. Philippona.

Grasland

Vochtige, extensief beheerde graslanden waren voor de Veldleeuwerik en verscheidene andere soorten vogels een waardevolle broedhabitat (Teixeira 1979).

De meeste weidegebieden zijn nu monotoon en hebben voor broedende vogels weinig of niets te bieden. Een deel van de graslanden is ontsnapt aan de modernisering. Het gaat om reservaten en terreinen waarvoor een speciaal beheer in het leven is geroepen.

De goede habitats op grasland zijn verschillend van aard. Enige kenmerken zijn echter algemeen: de vegetatie is vaak gevarieerd en bloemrijk. Er is verschil in hoogte van de planten, de bodem is hobbelig, kale plekken zijn talrijk. De waterstand is dikwijls aan de hoge kant, maar ook droge graslanden kunnen waardevol zijn. Maaien gebeurt laat en niet frequent. De Blaugarzen bij Akmarijp (gemeente Skarsterlân) is één van de weinige overgebleven blauwgraslanden. Tijdens een bezoek in 2003 werden verscheidene Veldleeuweriken gehoord. De dichtheid per 100 ha in 2004 was 55 (mededeling Sjoerd Bakker, Staatsbosbeheer). Het reservaat, dat ruim 90 ha meet, wordt in juli gemaaid en op een klein deel van het terrein is lichte nabeweidning. 's Winters staat het gebied plas en dras en dikwijls slapen er Kol- en Brandganzen.

Van andere aard is de polder Arkemheen (gemeente Nijkerk). Het reservaatsgedeelte meet 180 ha en dit wordt vrij extensief beheerd met lichte beweiding door jong vee en schapen. Tijdens enige bezoeken zijn tien tot vijftien zingende Veldleeuweriken gehoord. In delen van het gebied zijn waterstanden van 30 tot 60 cm onder het maaiveld gemeten. In het noorden langs de voormalige zeedijk liggen een aantal drassige percelen met een gevarieerde vegetatie. Juist daar zijn echter geen Veldleeuweriken waargenomen.

Tamelijk overeenkomstig is de Polder het Oudeland van Strijen (gemeente Strijen), waar door middel van een transecttelling een indruk werd verkregen van de dichtheid. Deze ligt er tussen vijftien tot dertig paar per 100 ha. Dat is in dezelfde orde van grootte als de 104 paar in het totale reservaat, dat een omvang heeft van 550 ha (Hoekstein 2004). Het

grasland in het reservaat maakt een 'ouderwetse' indruk: talrijke greppels en hobbels, een hoge waterstand, veel variatie in de hoogte van de vegetatie. Arkemheen en het Oudeland van Strijen zijn te beschouwen als restanten van het eens veel voorkomende vogelrijke cultuurgrasland.

De vliegbasis Twenthe (gemeente Enschede) met landende en opstijgende straaljagers biedt een ander beeld. Tot 1990 was hier akkerbouw, daarna is de bodem ingezaaid met een kruidenrijk grasmengsel. Beweiding en bemesting vinden niet plaats. De vegetatie is rijk aan bloemen, in juni en juli wordt gemaaid. De bodem is droog, een enkele plek is wat vochtiger. Op de ongeveer 200 ha grasland die in aanmerking komen, ligt het aantal territoria van de Veldleeuwerik rond de 100 (mededeling Jan Bergman en Ronald Goris, vogelwachters en Smelter 1995). Tijdens drie bezoeken in 2003 tot 2005 kreeg ik de indruk dat de vliegbasis één van de beste gebieden voor de Veldleeuwerik in Nederland is.

Bouwland

Op bouwland heeft de Veldleeuwerik minder te lijden gehad dan op grasland (Van Dijk et al. 1997). Graanvelden waren vanouds een waardevolle broedhabitat. Vooral zomergranen deden het goed, vanwege de late opgroei van het gewas. In het verleden werd minder dicht gezaaid en dat was gunstig.

Het bouwland op de Doldersummer Esch (gemeente Vledder) behoort bij de biologische boerderij Sophia Hoeve. Het land meet 63 ha en kan als reservaat worden gezien. In 2003 was rogge het hoofdgewas. Er zongen enige Veldleeuweriken, de dichtheid zou vijftien tot twintig paar kunnen zijn.

De Uffelter Esch (gemeente Havelte), met een oppervlak van ruim 200 ha, is een gebied met gangbare akkerbouw. Bij een bezoek in juni 2004 zijn elf Veldleeuweriken gehoord. De gewassen in 2004 waren: gerst, rogge, maïs, aardappelen, lelies (en grasland).

Op de Vriescheloër Vennen (gemeente Bellingwolde) wezen transecttellingen in 2004 op tien paar per 100 ha. Het grondgebruik was: wintergraan, lucerne en braakligging. Begin mei 2004 is de Polder

Eijerland (gemeente Texel) bezocht. Bij enige transecten was de gevonden dichtheid per 100 ha tien tot dertien paar. Gewassen waren hier: zomer- en wintergraan, suikerbieten, mais, aardappelen, lelies (en beweide grasland).

Braakland

Het belang van braakland voor vogels is groot. De natuurbescherming heeft grote belangstelling voor dit habitatype. Het is de moeite waard enige recente artikelen te raadplegen: Van Beusekom 2005, Buisink 2005 en Teunissen 2005.

Natuurmonumenten heeft ruim vijftien jaar geleden een begin gemaakt met het uit productie nemen van akkerbouwterreinen. De terreinen werden niet ingezaaid en aan de natuur teruggegeven. Om de opslag van struiken en bomen tegen te gaan, werd begrazing door paarden en runderen ingevoerd.

In het Planken Wambuis ligt ten westen van Mossel (gemeente Ede) een kavel van 55 ha die sinds 1996 braak ligt. Tellingen van Rob Bijlsma tonen aan dat daar het aantal broedende Veldleeuweriken na het beëindigen van de akkerbouw explosief toenam. Eigen telresultaten in 2004 en

2005 bevestigen dat. Het aantal paar ligt rond de twintig, dat geeft 35-40 per 100 ha. De vegetatie is gevarieerd en vrij ruig. In juli is de bloei van Jacobskruid opvallend, de uitgroeihogte is 50-100 cm. De bodem is hobbelig, zandige plekje zijn talrijk. Enige tientallen paarden begrazen het gebied en zwijnen komen regelmatig op bezoek.

Oud-Reerst (gemeente Ede), eveneens in het Planken Wambuis, ligt braak sinds de herfst van 2004. Rob Bijlsma telde hier in de periode dat er nog akkerbouw was, met als resultaat één of twee broedparen van de Veldleeuwerik en dat is weinig voor een oppervlak van 60 ha. In de lente van 2005 was er een gemengde vegetatie opgekomen met vooral Canadese Fijnstraal en daarnaast veel zandige plekken en groeven van agrarische bewerking uit het voorgaande jaar. Tijdens tellingen op meer dan de helft van het oppervlak, was het aantal zingende Veldleeuweriken tien en veertien. De toename was dus groot. Groenendaal (gemeente Rozendaal) ligt in de noordwesthoek van het Nationaal Park Veluwezoom. Het oppervlak is nauwelijks groter dan dat van Mossel en de vegetatie is vergelijkbaar. Het kruiskruid bloeit in

Vrieschelooër Vennen (Gr.), maart 2004 (akkerland).

Foto: J. Philippona.

Vliegbasis Twenthe (O.), mei 2005.

Foto: J. Philippona.

de zomer nog uitbundiger. Ook hier een hobbelige bodem, onder andere door het gewroet van Wilde Zwijnen. De braaklegging startte na 1994 en tellingen in 2004 en 2005 laten zien dat het aantal broedparen van de Veldleeuwerik tussen dertig en veertig ligt, wat een dichtheid per 100 ha geeft van zestig of zelfs meer. Voor de drie hier besproken braakliggende terreinen geldt dat de bodem zandig en droog is.

Bloembollenveld

Bloembollenvelden in Noord- en Zuid-Holland bleken nog een goede veldleeuwerikenstand te bezitten. Het gaat om het noorden van Noord-Holland in de gemeenten Zijpe, Anna Paulowna en Den Helder en om het vanouds bekende Zuid-Hollandse gebied in de gemeenten Noordwijkerhout, Hillegom en Lisse. In Noord-Holland zijn vooral de velden langs de Belkmerweg (gemeente Zijpe) van belang. Over deze omgeving wist Fred Koning veel bijzonderheden te vertellen. In Zuid-Holland concentreren de leeuweriken zich bij Hillegom tussen de Hyacinthenlaan en de Lisserbeek en in de Zilkerpolder langs de Leidsche Trekvaart.

Uit onderzoek door Hassefras (1995) blijkt dat de dichtheid per 100 ha vijfentwintig paar kan zijn. Van Dijk et al. (2000) noemen de gunstige habitatfactoren en deze zijn samengevat in twee bijdragen (Philippona 2002, 2005). Die factoren zijn: het landschap is open, de bedden met bolgewassen geven dekking voor nestbouw, de zandpaadjes tussen de bedden zijn waarschijnlijk gunstig bij het foerageren en bollenvelden zijn een deel van het voorjaar rustig. Er bestaan in Nederland meer gebieden met bollencultuur, maar hoe het daar met de Veldleeuwerik is gesteld, weet ik niet. Hoewel het aantal paren van de Veldleeuwerik in de twee genoemde streken niet hoger zal zijn dan een paar honderd, zijn de habitatfactoren van belang als voorbeelden.

Samenvatting

Broedgebieden van de Veldleeuwerik zijn weids en open, vlak of licht golvend, droog tot enigszins vochtig, een enkele keer vrij nat. De Veldleeuwerik broedt op enige heidevelden met verspreide bomen van geringe tot matige hoogte. De vegetaties zijn vrij soortenrijk, hoogte en dichtheid van de planten zijn

wisselend. Open plekjes met zand komen plaatselijk veel voor. De soort broedt tegenwoordig in Nederland het talrijkst in natuurreserveaten en in agrarische gebieden met aangepast beheer. Op de broedterreinen zijn dichtheden van vijftientig tot vijftig paar normaal, soms hoger. Op bouwland met gangbaar beheer zijn plaatselijk dichtheden tussen vijf en twintig te vinden. Op bepaalde bloembollenvelden kan de dichtheid stijgen tot vijftientig paar per 100 ha.

Summary

Skylark populations decreased strongly in the Netherlands and other countries in Europe during the second part of the twentieth century. This development mainly occurred in grassland and to a somewhat lesser degree in arable land. Densities in semi-natural habitats often remained stabile. A number of habitats have been visited. These are: heath, grassland, arable land, uncultivated (set-aside) land and bulbfields. The visited places were known as favourable for breeding Skylarks. Some details follow.

Heath: Young heath with low vegetation, open spots with grasses, mosses and sand is preferred. Dry heath is dominated by *Calluna*, wetter habitats often are rich in *Erica*. The landscape is mainly open, but

some places have scattered trees (height six to twelve meters), mostly pine, birch and oak. Mowing or sodding is necessary once in ten or more years, in combination with extensive grazing by sheep, cattle or horses. A heath overgrown with high and thick grasses is of lesser or no use for Skylarks. Densities in good heaths for Skylarks are between 25 and 55 pairs per 100 ha.

Grassland: Only unimproved grassland presently hold rather high densities of Skylarks. The vegetation must be varied, with differences in height; ditches and open spots enrich the habitat. Densities of breeding pairs mostly differ from 25 to 55 per 100 ha.

Arable land: Agricultural intensification influenced the densities. Controls of modern managed farmland with cereals and some other crops, demonstrate that the Skylark sometimes still occurs in densities of five to ten pairs per 100 ha. A biological farm with rye held a density of twenty pairs.

Uncultivated land (set-aside): Two set-aside fields (former arable land) held densities of forty to sixty pairs per 100 ha. Both fields were grazed, respectively by horses or Scotch Highland cattle and are situated in nature reserves. The vegetation varies in height, sandy spots occur.

Planken Wambuis, Mossel (Gld.), juli 2004 (braakland).

Foto: J. Philippona.

Ziilkerpolder (Z.-H.), mei 2002 (bloembollenland).

Foto: J. Philippona.

Increase of fallow land could compensate somewhat the losses of other habitats.

Bulb fields: This habitat is typically for some parts of the Netherlands. Bulb farms are among the most intensively managed kinds of agriculture. It is surprising to find the Skylark as a rather common breeding bird in some bulb districts. Nests are situated in the flowerbeds, which are separated by narrow sandy paths. Bulb fields are comparatively quiet during a part of the breeding season. Densities in some places reach a level of twenty five pairs per 100 ha.

It will be clear that the densities in the favourable habitats do not give a clear indication of the productivity of the birds. It is known (Donald 2004) that at least two and probably three breeding attempts are

required to maintain the level of a breeding population.

Met dank aan:

Sjoerd Bakker (Staatsbosbeheer), Rob Bijlsma, Marcel Bosch (Natuurmonumenten), Jan Bergman (Vliegbasis Twenthe), Luit Buurma (Koninklijke Luchtmacht), Arie Dekker (Koninklijke Luchtmacht), Arend van Dijk (Sovon), Harry Fabritius, Ronald Goris (Vliegbasis Twenthe), Andree ten Hoedt (Natuurmonumenten), H.J. Hofman (Natuurmonumenten), Fred Koning, W. Klein Tijssink (gemeente Ermelo), Gerard Ouweneel, A.J.M. Roozen (het Geldersch Landschap), Dirk Tanger, Louis van Trigt, Rob Vermeulen (Natuurmonumenten), Piet Zomerdijk en Rein Zwaan (Vliegveld Valkenburg).

■ J. Philippona, Het Eiland 9, 7231 NV Warnsveld, (0575) 52 42 86.

LITERATUUR:

Bal, D., H.M. Beije, M. Fellingner, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal & F.J. van Zadelhoff (2001): Handboek Natuurdoeltypen. Wageningen. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij: 30-35
Beusekom, R. van (2002): Veldleeuwerik *Alauda arvensis*: 312-313. In: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij, European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

- Beusekom, R. van (2005): De veldleeuwerik moet terug in de velden. Vogelnieuws juni 2005: 19-20.
- Beije, H.M., P. Moen & A.L.J. Wijnhoven (1994): Een nieuwe kijk op hei. Verslag van de heideworkshop gehouden op 25 mei 1993 te Wageningen. IBN-rapport 073.
- Buissink, F. (2005): Laat de veldleeuwerik weer zingen. Vogels. Lente 2: 10-14.
- Donald, P.F. (2004): The Skylark. T. and A.D. Poyser, London.
- Dijk, A.-J. van, F. Hustings, H. Sierdsema, Th. Verstrael (1997): Jaarverslag 1994-95. Sovon-monitoringrapport 1997/03.
- Dijk, J. van et al. (2000): Natuurgids voor de Duin- en Bollenstreek. Noordwijk.
- Felix, R.P.W.H. Bureau Natuurbalans-Limes Divergens (2002): Broedvogels van het Houtdorper- en Speulderveld. Ermelo.
- Hassefras, U. (1995): Broedvogelinventarisatie bollengebied Lisserbeek/Hyacinthenlaan. De Duinrel I, nummer 5: 21-24.
- Hoekstein, M. (2004): Broedvogels van het Oudeland van Strijen in 2004. Inventarisatierapport. Het Zeeuws Alternatief 2004, Goes.
- Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (1985): Natuurbeheer in Nederland Deel 3. Vogelinventarisatie. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels Zeist. Pudoc, Wageningen.
- Kuiters, A.T. (1999): Grote grazers in natuurgebieden: Programmeringsstudie voor ecologisch en beheersgericht onderzoek. IBN-rapport 422. Wageningen.
- Lemaire, T. (2004): De leeuwerik. Cultuurgeschiedenis van een lyrische vogel. Ambo, Amsterdam.
- Molenaar, J.G. de (1995): Systeembeschrijving van de heide. Basisrapport heide 1. Een bouwsteen voor het ontwikkelen van een kennismodel voor het heidebeheer. IBN-rapport 154.
- Ottens, H.J., F. Willems, R. Oosterhuis (m.m.v. B. Koks en P. de Boer) (2003): Broedbiologische betekenis van agrarisch natuurbeheer voor Veldleeuweriken (*Alauda arvensis*). Sovon-onderzoeksrapport 2003/10.
- Philippona, J. (2002): De Veldleeuwerik in de bollenstreek bij Hillegom. *het Vogeljaar* 50 (5): 213-215.
- Philippona, J. (2005): De veldleeuwerik als broedvogel in de Noord-Hollandse bollenstreek. Tussen Duin & Dijk 4 (1): 14-15.
- Smelter, S. (1995): Inventarisatie van de veldleeuwerik. Vliegbasis Twenthe. Stage Natuurlijk Milieu.
- Teixeira, R.M. (samenstelling) (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten. Sovon, Deventer.
- Teunissen, W. (2005): Ook akkervogels hebben het moeilijker. Vogelnieuws april 2004: 3-5.